

foto's Jurdith Westerink, Marcel Pleijte WUR

Natuurinclusieve landbouw gaat

Een recent nummer van het Vakblad Natuur Bos Landschap gaat helemaal over natuurinclusieve landbouw. Een brede beweging richting natuurinclusieve landbouw zou goed nieuws zijn voor de natuur. Wij onderzochten via interviews in hoeverre natuurinclusieve landbouw past bij culturele normen in boerengemeenschappen voor 'een goede boer' en 'een goed landschap'. Dat onderzoek heeft inzichten opgeleverd waar beleidsmakers en natuurbeheerders hun voordeel mee kunnen doen als ze natuurinclusieve landbouw willen stimuleren.

— Judith Westerink en Marcel Pleijte
(Wageningen Environmental Research)

Als u door een bos loopt, ziet u andere dingen dan de meeste wandelaars. U ziet of het een houtakker is of een bos met natuurvolgend bosbeheer. U ziet of het weer tijd is om te dunnen en of er voldoende natuurlijke verjonging is. En u heeft een mening over wat u ziet en over het vakmanschap van de beheerder. Boeren zijn net zo. Ze bekijken elkaars land op een vergelijkbare manier en hebben daar een mening over. Ze hebben overigens ook een mening over uw natuurterreinen, net als dat u een mening heeft over boerenland. Beleidsmakers en natuurbeheerders kijken soms schamper naar ecologische resultaten van agrarisch natuurbeheer. Andersom vinden boeren vaak dat terreinbeheerders een 'rotzooi' maken van hun natuurgebieden. Er is soms weinig begrip voor elkaar, en weinig respect voor elkaars vakmanschap. Natuurbeheerders, boeren en biodiversiteit hebben echter baat bij een betere relatie en een nauwere samenwerking. Daarvoor is het nodig dat ze elkaars cultuur beter begrijpen.

Goede boer

Voor een brede beweging richting natuurinclusieve landbouw maakt het veel uit of boeren zelf

natuurinclusieve landbouw zien als een mogelijke en gewenste koers voor hun bedrijf. Dit heeft te maken met wie zij zelf zijn en willen zijn als boer. Internationale literatuur toont dat boeren hun zelfidentiteit en beroepstrots als 'goede boer' voor een groot deel afmeten aan culturele normen binnen de sector over wat een 'goede boer' is. Hun bedrijf is de plek waar zij zich ontplooiën als goede boer. Net zoals andere beroepsgroepen hebben boeren behoefte om hun vakmanschap te laten zien aan hun collega's en zich met hen te vergelijken. Boeren tonen hun vakmanschap voor een belangrijk deel op hun land. Uit de literatuur blijkt verder dat boeren rondrijden om elkaars land en vee te beoordelen. Ze kunnen hun naam als goede boer opbouwen of verliezen op basis van hoe het land erbij ligt. Onkruid en water op het land kunnen bijvoorbeeld leiden tot verlies aan status binnen de lokale boerengemeenschap. Sommige boeren worden om die reden liever niet biologisch of doen daarom niet mee aan agrarisch natuurbeheer. Culturele normen zijn daarmee een mogelijke barrière in een beweging richting natuurinclusieve landbouw. Ons onderzoek bevestigt beelden van 'goede boer'

en waardeert patrijzenranden bij collega's sinds zij zelf meedoet met agrarisch natuurbeheer. Er is vrij veel waardering voor diversiteit onder boeren: iedereen moet het toch op zijn eigen manier kunnen doen.

Subculturen

De respondenten in ons onderzoek geven aan rondjes te rijden om zo het land van hun collega's te beoordelen. In tegenstelling tot boeren in bijvoorbeeld Engeland, zeggen ze er in hun eigen beslissingen geen rekening mee te houden dat hun collega's ook hun land bekijken. Daarom denken we dat boeren zich steeds meer identificeren met andere subculturen binnen de agrarische sector dan alleen de lokale subcultuur. Ze zijn immers niet alleen lid van hun lokale boerengemeenschap van boeren in de directe omgeving, maar behoren ook tot een bepaalde sector en bedrijfsstijl en zijn lid van studiegroepen, coöperaties en/of het agrarisch collectief. Dit gaat om regionale en landelijke netwerken.

Het ontstaan en de groei van natuurinclusieve subculturen zouden kunnen bijdragen aan een transitie van de landbouw doordat binnen de natuurinclusieve subculturen een culturele norm wordt ontwikkeld voor 'goed natuurinclusief' waar boeren hun zelfidentiteit aan kunnen afmeten. Een voorbeeld is de opkomst van plasdrassen. De eerste boeren die plasdrassen aanlegden voor weidevogels werden voor gek versleten: je wilt toch geen water op je land. Maar binnen het agrarisch collectief was er wel waardering voor. Het was goed te zien dat het veel weidevogels aantrok en gaandeweg gingen steeds meer boeren plasdrassen aanleggen. Inmiddels kijkt niemand

meer tot het gewenste gedrag. Culturele normen en zelfidentiteit spelen immers ook een belangrijke rol bij de uiteindelijke keuzes van boeren. Een tegenstelling tussen natuurinclusieve landbouw enerzijds en wat voor een boer een 'goede boer' is en hoe een 'goed landschap' eruitziet anderzijds, kan de drempel voor boeren verhogen om hun bedrijf in de richting van natuurinclusieve landbouw te ontwikkelen, zelfs als er vergoedingen tegenover staan. Het gaat dus om een goede mix van beleidsinstrumenten, die beter aansluit bij de cultuur in lokale boerengemeenschappen of zelfs bijdraagt aan de verandering daarvan. Dit moet wel met respect en bescheidenheid gebeuren. Boeren zijn geen boswachters. Zij hoeven hun beroepstrots als voedselproducenten niet aan de kant te zetten. Wel is het nastrevenswaardig dat natuurbeheer onderdeel wordt van het boerenvakmanschap. Een concept als natuurinclusieve landbouw, dat natuur en landbouw integreert, kan daarbij behulpzaam zijn.

Aanbevelingen

Culturele normen zijn niet maakbaar. Beïnvloeding is wel mogelijk. Bescheiden interventies op de korte termijn kunnen effect hebben op de cultuur op de lange termijn. Daarbij zien wij op basis van het onderzoek de volgende aanknopingspunten:

Frame biodiversiteit in termen van productie of prestatie.

Natuur als teelt met productiedoelen sluit aan bij de denkwereld van veel boeren en daagt hen uit in hun vakmanschap. Experimenteer bijvoorbeeld met betalingen voor behaald resultaat. Dit maakt

om een cultuurverandering

en 'goed landschap' die eerder in de literatuur zijn beschreven: volgens boeren zorgt een goede boer goed voor het land, vee en grond en dat is herkenbaar aan een net landschap, vrij van onkruid, strak onderhouden, evenals een goed bijgehouden erf. Ons onderzoek voegt daar nog een aantal aspecten aan toe. Een goede boer neemt volgens onze respondenten ook verantwoordelijkheid voor milieu, biodiversiteit en maatschappij, is sociaal en gelukkig. Goed land mag er minder netjes uitzien als biodiversiteit een nevendoeel is. Daarin kan een boer evengoed vakmanschap tonen. Diverse boeren hebben aangegeven dat hoe goed land eruit moet zien, afhangt van het doel. Voor voedselproductie moet het strak en netjes zijn, natuurinclusief land mag er rommeliger uitzien. Ook vertellen verschillende respondenten hoe zijzelf -soms letterlijk- anders tegen natuur op het boerenbedrijf aan zijn gaan kijken, en hoe zij culturele normen onder hun collega's zien veranderen door eigen ervaringen of nieuwe zichtbare praktijken in het landschap. Zo ziet een akkerbouwer bijvoorbeeld wat de mogelijkheden zijn van natuurlijke plaagbestrijding met insecten uit bloemranden. En een melkveehouder herkent

er meer van op. Verandering van praktijken kan dus op termijn leiden tot verandering van culturele normen. De agrarische collectieven zijn een voorbeeld van een subcultuur waarin natuurinclusief een goede vorm van landbouw kan zijn, en waarin het vakmanschap wordt ontwikkeld dat nodig is om natuurinclusief in de praktijk te brengen en om het te herkennen op het land van anderen.

De meeste boeren die wij spraken, zien land nog het liefst strak en netjes, al kunnen ze inmiddels wel waardering opbrengen voor land met natuurwaarden. In ons onderzoek ging het om boeren met ervaring in het agrarisch natuurbeheer. Voor een brede beweging richting natuurinclusieve landbouw is cultuurverandering nodig, zodat natuur onderdeel wordt van boerentrots en -vakmanschap.

Begrip voor de rol van culturele normen in de landbouw (de betekenis voor zelfidentiteit en gedrag) is van groot belang voor partijen die beslissingen van boeren zouden willen beïnvloeden, zoals overheden en natuurorganisaties. Vaak wordt bij sturing alleen gedacht aan regels, subsidies en pachtvoorwaarden. Die leiden niet zonder

Niveaus van natuurinclusieve landbouw volgens de staatssecretaris van LNV in een brief aan de Tweede Kamer (10 juli 2017). Deze niveaus zijn ook met de respondenten besproken.

Niveau 0: Er wordt alleen aan wettelijke verplichtingen voldaan. In de bedrijfsvoering is geen sprake van natuurinclusiviteit.

Niveau 1: Door op een deel van het land maatregelen te treffen voor specifieke soorten wordt biodiversiteit bevorderd, bijvoorbeeld door maatregelen in het kader van het collectieve agrarisch natuur- en landschapsbeheer, maar ook door nestkastjes op te hangen of door erfbeplanting. Ook biologische plaagbestrijding in kassen hoort bij dit niveau.

Niveau 2: Er wordt op verbetering van de functionele biodiversiteit gestuurd door optimalisering van kringlopen op het bedrijf, meer ruimte voor het natuurlijk gedrag van dieren, naast beheer van landschapselementen als ondersteuning voor de functionele agrobiodiversiteit en maatregelen ten aanzien van specifieke soorten.

Niveau 3: Een adaptief systeem, waarbij kringlopen geoptimaliseerd zijn en de geteelde gewassen en gehouden veerassen passen bij de kenmerken en (on)mogelijkheden van de omgeving. Aanleg en onderhoud van landschapselementen en maatregelen voor specifieke soorten zijn integraal onderdeel van de bedrijfsvoering. Het bedrijf vormt één systeem met het omliggende landschap en bedrijven in de buurt.

van natuur voor de boer een productiedoel, waar natuurinclusief vakmanschap voor nodig is. Boeren zijn gewend om in termen van productie te denken. Ook kan inzichtelijk worden gemaakt dat natuurbeheer, extensivering, het kleiner maken van kringlopen, duurzaam bodembeheer en het gebruik maken van ecosysteemdiensten economisch slim kunnen zijn: maak rekenvoorbeelden beschikbaar. Bied continuïteit in (subsidie-) regelingen en sluit langjarige contracten af.

Maak natuurinclusief vakmanschap zichtbaar voor andere boeren.

Boeren hebben de behoefte om aan zichzelf en aan collega's te laten zien dat ze een goede boer zijn. Dit doen ze vooral in het landschap, maar er zijn meer mogelijkheden, waaronder het publiceren van monitoringsresultaten. Identificeer uitingen van natuurinclusief vakmanschap die zichtbaar zijn of zichtbaar zijn te maken, zoals plas-dras of brede akkerrand (zichtbaar in landschap) en aantallen weidevogels (zichtbaar op website). Ontwikkel indicatoren voor natuurinclusieve landbouw waar boeren zich mee kunnen vertonen. Een andere mogelijkheid is om uitingen van natuurinclusief vakmanschap uit te dragen, bijvoorbeeld met bebording, informatie op internet of bespreking tijdens bijeenkomsten. Ook met monitoring en het publiceren van de resultaten ervan kunnen boeren vooruitgang laten zien en ervan leren. Tot slot kan benchmarking tussen boeren onderling worden georganiseerd, die hun (monitorings-) gegevens uitwisselen, waardoor zichtbaar wordt wie er goed in is, er wedstrijdes

ontstaan, en ervaringen en lessen kunnen worden uitgewisseld.

Bevorder de opbouw van natuurinclusief vakmanschap.

Voor de ontwikkeling van natuurinclusieve culturele normen is het nodig dat boeren ervaring op doen met natuurinclusieve praktijken, zodat ze die ook bij anderen kunnen herkennen. De rol van de agrarische collectieven en andere boerenorganisaties kan worden versterkt door het introduceren van natuurinclusieve praktijken, de opbouw van natuurinclusief vakmanschap en het onderling leren. Bied mogelijkheden aan boeren om te experimenteren met natuurinclusieve praktijken. Tot slot kunnen opleidingen bijdragen aan natuurinclusief cultureel kapitaal, diploma's, certificaten en prijzen die formele erkenning geven aan natuurinclusief vakmanschap. De "Weidevogelboer van het jaar" in de Krimpenerwaard is hiervan een goed voorbeeld.

Bevorder de ontwikkeling van natuurinclusieve subculturen.

Studiegroepen of collectieven die willen werken aan natuurinclusieve landbouw kunnen worden ondersteund. Dit verlaagt de drempel voor boeren om deel te worden van een andere dan hun huidige subcultuur, en maakt het mogelijk dat boeren zelf en samen bouwen aan natuurinclusieve culturele normen. Ook kan meer contact en samenwerking tussen boeren en burgers worden gefaciliteerd, zodat gebruik gemaakt kan worden van regionale verschillen in landschap, cultuur en

sectoren. Zet lokale kennis en mensen die de beoogde subculturen van binnenuit kennen in, want zij kunnen er immers invloed op uitoefenen.

Beleidsmakers en beheerders kunnen boeren dus op veel meer manieren stimuleren tot natuurinclusieve landbouw dan alleen via afspraken in pacht- en beheerovereenkomsten. Een brede beweging richting natuurinclusieve landbouw heeft geen baat bij wantrouwen en dedain van natuurbeheerders richting boeren. Veeleer is waardering nodig voor boeren die binnen hun eigen gemeenschap hun nek uitsteken door stappen te zetten richting natuurinclusief. En er is respect nodig voor het boerenvakmanschap, dat anders is dan dat van een natuurbeheerder. Boeren en natuurbeheerders kunnen nog veel van elkaar leren. Daar kan zo nu en dan een vrolijk wedstrijdje 'wie is de beste natuurbeheerder' best aan bijdragen!<

judith.westerink@wur.nl

marcel.pleijte@wur.nl

Meer informatie in het rapport:

Westerink, J., T.A. de Boer, M. Pleijte & R.A.M. Schrijver (2019). Kan een goede boer natuurinclusief zijn? De rol van culturele normen in een beweging richting natuurinclusieve landbouw. WOT-technical report 161. WOT Natuur & Milieu, WUR, Wageningen.

